

ביאור שני היחודים שתיקן יעקב לפני פטירתו "שמע ישראל" יחודא עלאה - "ברוך שם" יחודא תתאה

"אמר ריש לקיש, מה ראה יעקב אבינו ע"ה לומר בשכמל"ו, ולא אמר לשון אחר ושבח אחר. יש לומר בני אודיעך באמת, שעם אלו אותיות משתמשים שם הוי"ה, ואיך: בהוי"ה, שהוי"ה, כהוי"ה, מהוי"ה, להוי"ה, והוי"ה, (והנה הפסוקים שנזכרו בהם צירופים אלו), (במדבר יד-ט) [אך] בה' אל תמרודו. (תהלים קיג-ה) מי כה' אלקינו. (תהלים קמד-טו) [אשרי העם] שה' אלקיו. (בראשית כד-ג) מה' יצא הדבר. (במדבר לג-ג) כי ידור נדר לה'. (תהלים צו-ה) וה' שמים עשה, הרי אותיות בשכמל"ו מתייחדים עם השם".

ב"ילקוט ראובני" (שם אות ע) מביא ענין זה שנית בשם מקובלים, ואני מצאתי המקור לכך ממש בלשונו ב"אגרת הטיוול" לרבינו חיים אחיו של המהר"ל (חלק הסוד אות ב):

"בשכמל"ו. דע כמו שאותיות הוי"ה הן היות משובחין שבכל האותיות האל"ף ב"ת, לפי שנבחרים לאותיות השם הנכבד כמו שאבאר בסמוך, כן אותיות בשכמל"ו יש להם מעלה מכל שאר האותיות, לפי שמצינו שאותיות הללו מייחדים עצמם עם השם הנכבד לבדו, שכן מצינו - בה', שה' - אשרי העם שה' אלקיו, כה', מה', לה', וה'. מה שאין כן בשאר אותיות, שהרי לא מצינו אה' גה' וכן כולם, וכמו שיש מעלה בשרים הרואים פני המלך היושבים ראשונה במלכות כן אותיות הללו, ולכן נבחרו גם כן לקבלת עול מלכות שמים רצוני לומר אותיות בשכמל"ו, כי הם היותר משובחים שבכל האותיות".

"ואתם הדבקים בה' אלקיכם"

רחש לבי דבר טוב ליישב ארבעה הצריכים ביאור: א) מהו ביאור ענין שש אותיות בשכמל"ו המצטרפות לשם הוי"ה. ב) מהו הקשר בין אותיות בשכמל"ו המצטרפות לשם ה', עם משמעות הפסוק עצמו: "ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד". ג) מה שכבר ייעדנו לבאר מדוע יש בושא לומר "ברוך שם" בקול רם, כמשל בת המלך

רבינו [בפרשת ואתחנן], לא נאמרוהו [הרי] אמרו יעקב, התקינו שיהו אומרים אותו בחשאי. אמרי דבי רבי אמרי, משל לבת מלך שהריחה ציקי קדירה [מיני מתיקה], אם תאמר [שהיא רוצה אותם] יש לה גנאי, לא תאמר יש לה צער, התחילו עבדיה להביא לה בחשאי".

והנה הגם שאין לנו השגה בשיח סוד בין יעקב אבינו לבניו השבטים הקדושים, אך עם כל זאת כדרכה של תורה ראוי להתבונן: א) מה ראה יעקב אבינו לומר: "ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד", ואילו משה רבינו נותן התורה אמר רק "שמע ישראל" ולא אמר "ברוך שם". ב) מהו הענין שתיקנו חכמינו ז"ל לומר "ברוך שם" בחשאי מחמת הבושה, כמשל בת המלך שהריחה ציקי קדירה ועבדיה מביאים לה בחשאי, וצריך ביאור להבין הנמשל, מהי הבושה באמירת "ברוך שם" עד שצריך לאומרו בחשאי.

עוד ראוי לבאר בדרך עבודה מה שמבואר בספרים הקדושים, ומקור הדבר בזוהר הקדוש (פרשת בראשית יח): כי פסוק היחוד "שמע ישראל" נקרא "יחודא עלאה" כלומר יחוד עליון, ואילו פסוק היחוד "ברוך שם" נקרא "יחודא תתאה" כלומר יחוד תחתון, ובלשון קדשו: "ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד יחודא דלתתא, יחודא עלאה שמע ישראל ה' אלקינו ה' אחד, דא לקביל דא". [ראה בענין זה ב"שער היחוד והאמונה" לבעל התניא (פרק ז), ב"נפש החיים" (שער ג' פ"ו), ובספר "סור מרע ועשה טוב" (ב"כתב יושר דברי אמת" ד"ה ובזה אבינך) למהרצ"ה מזידיטשוב ז"ע].

בשכמל"ו ששה כנפים המצטרפים לשם הוי"ה

פתח דברינו יאיר עם הקדמה יקרה מפז ומפנינים שהביא ב"ילקוט ראובני" (פרשתנו אות סט) בשם ספר הקנה, בענין שש אותיות ראשי התיבות של ב"רוך שם כבוד מלכותו - בשכמל"ו, שאותיות הללו יש בהן דבר מיוחד שכל אחת מהן מצטרפת לשם הוי"ה, והנה הדברים בלשון קדשו:

בפרשתנו פרשת ויחי אנו למדים מה שהשמיע יעקב אבינו לשנים עשר בניו ראשי השבטים הקדושים לפני פטירתו (בראשית מט-א): "ויקרא יעקב אל בניו ויאמר, האספו ואגידה לכם את אשר יקרא אתכם באחרית הימים, הקבצו ושמעו בני יעקב ושמעו אל ישראל אביכם". חכמינו ז"ל מגלים לנו כי במעמד זה טרם פטירתו, הניח יעקב אבינו את היסוד הקדוש לכלל ישראל עד סוף כל הדורות, לקרוא בכל יום קריאת שמע ערבית ושחרית כמבואר במדרש (ב"ר צח-ג):

"הקבצו ושמעו בני יעקב. מכאן זכו ישראל לקריאת שמע. בשעה שהיה יעקב אבינו נפטר מן העולם, קרא לשנים עשר בניו, אמר להם שמעו אל ישראל שבשמים אביכם, שמא יש בלבבכם מחלוקת על הקב"ה. אמרו לו שמע ישראל אבינו, כשם שאין בלבך מחלוקת על הקב"ה, כך אין בלבנו מחלוקת, אלא ה' אלקינו ה' אחד. אף הוא פירש בשפתיו ואמר, ברוך שם כבוד מלכות לעולם ועד... הדא הוא שישאל משכימים ומעריבים בכל יום ואומרים, שמע ישראל אבינו ממערת המכפלה, אותו דבר שציונתו עדיין הוא נוהג בנו, ה' אלקינו ה' אחד".

"משל לבת מלך" שהריחה ציקי קדירה"

מאמר זה מצינו גם בגמרא, אך בתוספת שיח סוד שרפי קודש בין יעקב אבינו לבניו השבטים הקדושים, וכך שנינו בגמרא (פסחים נו):

"ויקרא יעקב אל בניו ויאמר האספו ואגידה לכם, ביקש יעקב לגלות לבניו קץ הימין ונסתלקה ממנו שכינה, אמר שמא חס ושלוה יש במטתי פסול, כאברהם שיצא ממנו ישמעאל ואבי יצחק שיצא ממנו עשו. אמרו לו בניו, שמע ישראל ה' אלקינו ה' אחד, אמרו כשם שאין בלבך אלא אחד כך אין בלבנו אלא אחד, באותה שעה פתח יעקב אבינו ואמר, ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד.

אמרי רבנן היכי נעביד [איך נעשה], נאמרוהו [אם נאמר "ברוך שם" הרי] לא אמרו משה

ביאור החידה סתומה, שתיקנו לומר "ברוך שם" בחשאי מחמת הבושה, כמשל בת המלך שחשקה במיני מתיקה

ספר הקנה: ראשי תיבות של "ברוך שם" הוא בשכמל"ו, ו' אותיות שכל אחת מצטרפות לשם הוי"ה מלפניו

זוהר הקדוש: המדרגה של "אחרי ה' אלקיכם תלכו" - ללכת אחרי ה', גדולה מהמדרגה של "התהלך לפני"

ביאור המשל של ה"אור פני משה": אדון הולך רק אחורי עבדו שאינו נאמן כי הוא מפחד שיברח ממנו

הוא זוכה ללכת לפני הקב"ה כביכול, כמו שאמר אברהם לאליעזר עבדו (בראשית כד-מ): "ה' אשר התהלכתי לפניו ישלח מלאכו אתך והצליח דרכך". וכן מצינו שאמר הקב"ה לאברהם (שם יז-יא): "התהלך לפני והיה תמים".

אך לעומת זה מצינו במעלתם של ישראל שהקב"ה הולך לפניהם, כמו שכתוב (שמות יג-א): "וה' הולך לפניהם יומם בעמוד ענן לנחותם הדרך ולילה בעמוד אש". וכן מצינו מקרא מלא דיבר הכתוב (דברים יג-ה) "אחרי ה' אלקיכם תלכו". הנה כי כן יש לחקור איזה מדרגה גדולה יותר - ללכת לפני הקב"ה או אחריה, ומצינו בספרים הקדושים דרכים לכאן ולכאן.

אולם בא וראה מה שמצינו בענין זה דברים מפורשים בזוהר הקדוש (פרשת שלח קסו), כי כאשר ישראל ראויים הולך הקב"ה לפניהם, כמו שכתוב (שמות כג-כ): "הנה אנכי שולח מלאך לפניך לשמרך בדרך". וכן כתוב (שם לג-ב): "ושלחתי לפניך מלאך". אבל כאשר ישראל אינם ראויים ח"ו אז הולך הקב"ה אחריהם.

ומבאר הזוהר כי מטעם זה הלך הקב"ה לפני ישראל במדבר ככתוב: "וה' הולך לפניהם בעמוד ענן". אולם אחרי שחטאו והתלוננו (שמות יד-יא): "המבלי אין קברים במצרים", נפלו ממדרגתם ועל ידי זה הלך הקב"ה אחריהם ולא לפניהם, ככתוב (שמות יד-ט): "ויסע מלאך האלקים ההולך לפני מחנה ישראל וילך מאחריהם".

"התהלך לפני והיה תמים"

אלא שהזוהר מקשה על כך ממה שאמר הקב"ה לאברהם במצות מילה (בראשית יז-א): "התהלך לפני והיה תמים", ואם נאמר כי ללכת אחרי הקב"ה היא מעלה יותר גדולה, היה צריך לומר להיפך: "התהלך אחרי והיה תמים". ומתריץ הזוהר כי לפני שנימול אברהם לא היה ראוי ללכת אחרי הקב"ה, וזהו שאמר לו הקב"ה: "התהלך לפני", עתה לפני

בה', אינה כדביקות האותיות שמלפניו, אלא כאותיות שמלאחריו שהם כ"ם של אלקיכם, שהם קדושים כשאר אותיות של השם".

ביאור דבריו הקדושים, כי מצד אחד מבטא הכתוב את גודל דביקות ישראל בשם הוי"ה שהוא שם העצם וגדול מכל השמות, ועל כך אומר הכתוב: "ואתם הדבקים בהוי"ה" שהוא שם העצם, אך מצד שני מאחר שאצל השם הוי"ה שייך רק אותיות הנטפלות מלפניו שהן נמחקות, הרי עלולים לטעות שדביקות ישראל בשם הוא רק בבחינת אותיות הנטפלות מלפניו שהן נמחקות.

לכן מוסיף הכתוב לבאר: "ואתם הדבקים בה", מה שאתם דבוקים בשם הוי"ה אינו רק בבחינת אותיות הנטפלות לפני השם הנמחקות, אלא בבחינת "אלקיכם", שאותיות כ"ם הנטפלות אחרי השם אינו נמחקות, כמו כן כלל ישראל דבוקים בשם הוי"ה בבחינת האותיות שאחרי השם שאינן נמחקות לעולם, ולכן מובטח לכם: "חיים כולכם היום", חיים נצחיים לעולם הבא בבחינת אותיות שאינן נמחקות.

נחזור לדברי ה"אור החיים" שמוסיף לבאר: "ואולי כי ידבר הכתוב כנגד ב' הדרגות שישנם בישראל זו למעלה מזו והבן". כלומר שיש לפרש מה שכתוב: "ואתם הדבקים בה' אלקיכם", על ב' מדרגות של דביקות בה', כי ישנם הדבוקים בה' רק בבחינת: "ואתם הדבקים בה'", כאותיות הנטפלות לפני השם שהן נמחקות, וישנם שהם במדרגה יותר גדולה שדבוקים בה' בבחינת "אלקיכם" - כאותיות כ"ם הנטפלות בסוף השם "אלקיכם" שאינן נמחקות.

שלימות העבודה היא: "אחרי ה' אלקיכם תלכו"

חשבתי דרכי לבאר את דברי ה"אור החיים" הקדוש בדרך עבודה, על פי מה שמצינו בתורה כמה פעמים כי מעלת העובד ה' היא, כאשר

שחשקה במאכלים מתוקים. (ז) מהו הביאור של יחודא עלאה של "שמע ישראל" לעומת יחודא תתאה של "ברוך שם".

כדי לבאר כל זה נקדים להתבונן באחד מביאורים הנשגבים של ה"אור החיים" הקדוש, שהרבו בספרים הקדושים להשתעשע בו, מה שכתב בפרשת ואתחנן על הפסוק (דברים ד-ד): "ואתם הדבקים בה' אלקיכם חיים כולכם היום". והנה הדברים בלשון קדשו בתוספת ביאור בסוגריים:

"ואתם הדבקים בה' אלקיכם, יתבאר על פי מה שכתב הרמב"ם בפרק ו' מהלכות יסודי התורה [הלכות ה-ג], וזה לשונו: ושבעה שמות הם, [השם הנכתב] יו"ד ה"א וא"ו ה"א [והוא השם המפורש, או הנכתב] אדני, ואל, אלוה, ואלקים, ואלקי, ושדי, וצבאות], כל המוחק אפילו אות אחת משבעה שמות אלו לוקה. כל הנטפל לשם מלפניו מותר למוחקו [כגון למ"ד מלה' ובי"ת מבאלקים וכיוצא בהן אינן כקדושת השם, וכל הנטפל לשם] מלאחריו, כגון ר' של אלקיך, כ"ם של אלקיכם [וכיוצא בהן] אינם נמחקים, והרי הם כשאר אותיות של שם מפני שהשם מקדשם עד כאן".

כלומר כל האותיות הנטפלות לשבעה שמות של הקב"ה שאינם נמחקים, אם הן טפלות מלפני השם כמו לה' בה' וכדומה מותר למוחקו, כי שכנתו ה' והב' עדיין לא נתקדשו בקדושת השם שנכתב רק אחריהן, אולם האותיות הנטפלות לשבעה שמות של הקב"ה אחריהם, כמו אות ר' של אלקיך או אותיות כ"ם של אלקיכם אסור למוחקו, כי כבר נתקדשו בקדושת השם שלפניהן.

מקור דין זה הוא בגמרא (שבועות לה): שיש שם מחלוקת בדין זה: "תנו רבנן, כל הטפל לשם בין מלפניו ובין מלאחריו הרי זה נמחק... אחרים אומרים, לאחריו אינו נמחק שכבר קדשו השם". אולם למעשה הלכה כאחרים: "אמר רב הונא, הלכה כאחרים". ונפסק כן להלכה ברמב"ם הנ"ל ובשלחן ערוך (יו"ד סימן רעו סעיף ט).

דביקות ישראל בה' כאותיות שאינן נמחקות

על פי האמור מפרש ה"אור החיים" מקרא שכתוב "ואתם הדבקים" בלשון קדשו:

"והוא מה שנתכוון לומר להם במאמר [ואתם] הדבקים בה', פירוש, ולפי ששם זה המיוחד שם הוי"ה, אין אות נדבקה ונסמכת לו מלאחריו אלא מלפניו, כגון לה', בה', כה', ואותיות אלו אין בהם קדושה ומותר למוחקם, ואם כן תהיה דביקות ישראל בה' בדרך זה שאין ה' מקדשם, לזה גמר אומר 'אלקיכם', פירוש דביקות זה שאתם דבקים

לכן אחרי פטירתו אף שאינו צריך להיענש בגיהנם על כך, אבל צריך חיבוט הקבר כדי לנקות את הגוף מזוהמת הקליפה שנדבקה בו, מפרק הזמן שאכל ושתה למלאות תאוות לבו עד שעסק בתורה ומצוות כדי להעלותם. אבל מי שאוכל מיד בכוונה לשם שמים, מאיר שיש עליה ותיקון מיד לכל ניצוצי הקדושה, לכן אין נדבקת בו שום קליפה ואינו צריך אפילו חיבוט הקבר, והנה מעט מהדברים בלשון קדשו:

"כגון דרך משל האוכל בשרא שמינא דתורא ושותה יין מבושם להרחיב דעתו לה' ולתורתו, כדאמר רבא (יומא עו:): חמרא וריחא כו', או בשביל כדי לקיים מצוות ענג שבת וימים טובים, אזי נתברר חיות הבשר והיין שהיה נשפע מקליפת נוגה ועולה לה' כעולה וכקרבן... אך מי שהוא בזוללי בשר וסובאי יין למלאות תאוות גופו ונפשו הבהמית... הנה על ידי זה יורד חיות הבשר והיין שבקרבו, ונכלל לפי שעה ברע גמור שבששלש קליפות הטמאות, וגופו נעשה להן לבוש ומרכבה לפי שעה.

עד אשר ישוב האדם ויחזור לעבודת ה' ולתורתו, כי לפי שהיה בשר היתר ויין כשר, לכך יכולים לחזור ולעלות עמו בשובו לעבודת ה', שזהו לשון היתר ומותר, כלומר שאינו קשור ואסור בידי החיצונים שלא יוכל לחזור ולעלות לה', רק שהרשימו ממנו נשאר בגוף ועל כן צריך הגוף לחיבוט הקבר".

כשאוכלים לשם שמים מקדימים את הקב"ה לפנינו

מעשה יאירו עינינו להבין שתי המדרגות שהזכיר הזוהר הקדוש, מדרגה אחת הנמוכה בבחינת: "התהלך לפני" - שאדם הולך לפני ה', מדרגה שניה יותר נעלית בבחינת: "אחרי ה' אלקיכם תלכו" - שאדם הולך אחרי הקב"ה, כי כאשר איש ישראל עוסק בעניני עולם הזה למלא את רצונו ואינו מכוון לשם שמים, אלא שאחר כך הוא משתמש בכח האכילה לעסוק בתורה ומצוות, נמצא שהוא מקדים למלא את רצון עצמו לפני שהוא ממלא את רצון הקב"ה, לכן הוא אז בבחינת הולך לפני הקב"ה.

אולם מי שזכה לעבוד את ה' גם בעניני גשמיות, שאינו אוכל כי אם לשם שמים בבחינת: "בכל דרכיך דעהו", נמצא שבכל פעם שהוא עוסק בצרכי הגוף שלו, הרי הוא מקדים את הקב"ה לכוון הכל לשם שמים, אלא שבדרך אגב הוא מרוויח גם כן שגופו מתחזק לעבוד את ה', לכן הוא במדרגה יותר גדולה בבחינת: "אחרי ה' אלקיכם תלכו", שמקדים את רצון ה' לרצונו.

ביאור נפלא של "אור החיים" הקדוש על ב' בחינת דביקות בה' שנרמזו בפסוק: "ואתם הדבקים בה' אלקיכם"

יחודא עלאה של "שמע ישראל" הוא לייחד כל עניני עולם הזה בלתי לה' לבדו בלי שום נגיעה לעצמו

יחודא תתאה של "ברוך שם" הוא, כנגד מי שאכל למלא תאוותו, ואחר כך הוא רוצה לתקנו בעסק התורה

תקנו לומר "ברוך שם" מחמת הבושה, שאין אנו במדרגה לאכול מיד בלתי לה' לבדו בבחינת יחודא עלאה

אלא לעבודת הבורא יתברך כדכתיב (משלי ג-ג) בכל דרכיך דעהו, ואמרו חכמים כל מעשיך יהיו לשם שמים, שאפילו דברים של רשות כגון האכילה והשתיה וההליכה והשיבה והקימה והשיחה וכל צרכי גופך יהיו כולם לעבודת בוראך".

ועתה בא וראה מה שלמדנו יסוד גדול בעבודת ה' בעניני אכילה ושתיה מדברי בעל התניא ב"ליקוטי אמרים" (פרק ז), כי יש הבדל גדול בין מי שאוכל דברים מותרים, והוא מתכוון לאכול אותם מיד לשם שמים בבחינת: "בכל דרכיך דעהו", אשר אז יש לניצוצי הקדושה שבתוך המאכל תיקון ועליה מיד, ואין לסטרא אחרא וכוחות הטומאה שום אחיזה בהם.

אך לעומת זה מי שאוכל כדי למלאות תאוות לבו ואין כוונתו לשם שמים, כי אז ניצוצי הקדושה שבתוך המאכל אינם עולים מיד לשורשם אלא נכללים בקליפות, אלא שעם כל זאת מאחר שהיתר הוא ולא איסור, לכן אם הוא משתמש בכח שקיבל מהמאכל לעסוק בתורה ומצוות, הרי הוא מתקן ומעלה את המאכל שנתן לו כח לעבוד את ה'.

אלא שכאן הבן שואל, מאחר שאפילו מי שאכל ושתה כדי למלאות תאוות לבו, אם הוא עוסק אחר כך בתורה ובמצוות יש עליה ותיקון לניצוצי הקדושה שבתוך המאכל, אם כן מהו ההבדל בין מי שאוכל לשם שמים ובין מי שאוכל למלאות תאוות לבו, הלא בסופו של דבר יש עליה ותיקון לשניהם על ידי עסק התורה וקיום המצוות.

האוכל לתאוותו ועוסק בתורה נשאר בגופו רושם מהקליפה

אך הביאור על כך הוא כמו שכתב בעל התניא (שם), כי מי שאוכל ושותה שלא לשם שמים, מאחר שעד שלא עסק בתורה ובמצוות עדיין נכלל המאכל בתוך הקליפה, הן אמת שאחר כך כשעוסק בתורה ומצוות יש להם עליה לשורשם, אך עם כל זאת עדיין נשאר רושם של הקליפה בתוך הגוף.

קיום מצות מילה אתה יכול ללכת רק לפני, לכן אני מצוך: "והיה תמים" - שתקיים מצות מילה, כי אז תזכה ללכת אחרי ואני ה' אלך לפניך.

והנה ב"עטרת צבי" פירוש על הזוהר הקדוש להמקובל האלקי רבי צבי הירש מזידיטשוב ז"ע (פרשת וירא קג.), מביא בשם מורו הרה"ק רבי משה מפשעווארסק ז"ע בעל "אור פני משה" [תלמיד הרבי ר' אלימלך מליז'ענסק ז"ע] ביאור נפלא, מדוע כשאין האדם ראוי הרי הוא הולך לפני הקב"ה, וכשהוא ראוי הוא הולך אחרי הקב"ה, והנה הדברים בלשון קדשו:

"ושמעתי ממורי הרב הצדיק מוה"ר משה מק"ק פשעווארסק זלה"ה נשמתו בגנזי מרומים, אשר אמר בדרך מליצה ומשל, לאחד שיש לו עבד שאינו נאמן בעיניו, וחושש שלא יברח אזי מוליכו לפניו, כי חושש אם יוליכנו לאחרינו יברח, ואם העבד כשר בעיניו ומובטח בו שלא יברח, אזי בודאי הדרך ארץ שילך העבד אחורי אדוניו, והמליצה והנמלץ מובן לבר שכל לבין אדם למקום". מוסיף על כך ה"עטרת צבי": "ואני בעניי אמרתי אשר לזה רומז הכתוב (דברים יג-ה) אחרי ה' אלקיכם תלכו".

היוצא לנו מכל זה, כי מי שזוכה ללכת אחרי הקב"ה הוא יותר גדול ממי שזוכה ללכת לפני הקב"ה. אלא שעדיין מוטלת עלינו חובת הביאור, מהו גדר העבודה המזכה את האדם להיות רק בבחינת: "התהלך לפני" - ללכת לפני ה' ולא לאחרי, ומהו גדר העבודה המעלה את האדם להיות בבחינת: "אחרי ה' אלקיכם תלכו" - ללכת אחרי ה'. [ראה ענין זה באריכות ב"אמרי יוסף" בפרשתנו על הפסוק: "ויברך את יוסף"].

ב' מדרגות בעבודת אכילה ושתיה

ונראה לבאר הענין בזה על פי מה ששינוי במשנה (אבות פ"ב מ"ב): "וכל מעשיך יהיו לשם שמים". ונפסק להלכה בשלחן ערוך (או"ח סימן רלא): "בכל מה שיהנה בעולם הזה לא יכוין להנאתו

ביאור משל של בת המלך עם הציקי קדירה

כיון שבאנו לידי כך יפתח לנו שערי אורה להבין דברי חכמים וחידותם בגמרא: "ביקש יעקב לגלות לבניו קץ הימין ונסתלקה ממנו שכינה, אמר שמא חס ושלום יש במטתי פסול, כאברהם שיצא ממנו ישמעאל ואבי יצחק שיצא ממנו עשו. אמרו לו בניו, שמע ישראל ה' אלקינו ה' אחד, אמרו כשם שאין בלבך אלא אחד כך אין בלבנו אלא אחד."

כלומר שהשבים גילו ליעקב בכך, כי לא רק שאין בהם פסול, אלא זאת ועוד שהם במדרגתו שכל כוונתם לעבוד את ה' ביחודא עלאה, משום שאין בלבם אלא ה' אחד בלי שום כוונה לצורך עצמם. והנה כאשר הכיר יעקב בדברים האמיתיים שלהם תמה מדוע נסתלקה ממנו שכינה, והבין מזה כי הסיבה לכך היא כמו שכתב ה"חתם סופר" (ד"ה בקש לגלות) בלשון קדשו: "ואילו ידעו בתחילת הגלות אריכות הגלות כל כך, היו מתייאשים עד אותו הזמן ולא היו יכולים לסבול".

ומזה השכיל יעקב להבין כי מאחר שאריכות הגלות תהיה כל כך קשה לישראל, הרי ברור שלא כולם יהיו במדרגה גדולה זו לייחד כל מעשיהם לה' בבחינת "יחודא עלאה" של "שמע ישראל", לכן כדי להקדים רפואה למכה: "באותה שעה פתח יעקב אבינו ואמר, ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד", שתיקן "יחודא תתאה" של "ברוך שם", שאפילו אם יאכלו בתחילה למלא את רצונם, עם כל זאת על ידי שיעסקו בכח האכילה בתורה יתקנו ויעלו כל ניצוצי הקדושה.

מעתה נפלא להבין המשל של הגמרא: "אמרי רבנן היכי נעביד, נאמרוהו לא אמרו משה רבינו, לא נאמרוהו אמרו יעקב, התקינו שיהו אומרים אותו בחשאי. אמרי דבי רבי אמי, משל לכת מלך שהריחה ציקי קדירה [מיני מתיקה], אם תאמר [שהיא רוצה אותם] יש לה גנאי, לא תאמר יש לה צער, התחילו עבדיה להביא לה בחשאי".

הנמשל הוא כי מה שאנו אומרים בחשאי "ברוך שם" בושה היא לנו, שאנו מריחים ציקי קדירה ומתאוים לאכול מיני מתיקה למלא את תאוותנו, אלא שאנו מתקנים אחר כך את המאכל על ידי עסק התורה וקיום המצוות בכח שקיבלנו מהמאכל, ולפיכך אנו צריכים לבקש על כך מחילה ביחודא תתאה של "ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד".

של: "אחרי ה' אלקיכם תלכו", שמקדים את הקב"ה שילך לפניו, והוא עצמו הולך רק אחרי שמילא את רצון ה', וזה מדויק מאד בלשון הכתוב: "אחרי ה' אלקיכם תלכו" - "אלקיכם" דייקו, שתהיו בבחינת אותיות כ"ם הנטפלות אחרי השם.

מעתה יאירו עינינו להבין ענין שני היחודים - יחודא עלאה ויחודא תתאה, כי יחודא עלאה של "שמע ישראל ה' אלקינו ה' אחד" הוא, שאינו מכיר בשום צורך בכל הבריאה כולה מלבד רצון ה' שהוא "אחד" ואין בלתו, ולכן כל אכילתו ועסקו בעניני עולם הזה הוא רק בכוונה לשם "ה' אחד", וזה נקרא "יחודא עלאה" כי הוא יחוד עליון בדבקות גדולה שאין למעלה ממנה, ומטעם זה אנו מזכירים בפסוק זה שם "אלקינו" שאותיות נ"ו נטפלות לאחוריו, כי בכל מעשיו הוא מקדים את שם אלקי עולם.

אולם יחודא תתאה של "ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד" הוא, כאשר אדם אינו במדרגה לעסוק בעניני עולם הזה מיד לשם שמים בלי רצון עצמי, אלא מתחילה הוא אוכל למלא את רצונו ואחר כך משתמש עם כח המאכל לעסוק בתורה ומצוות, אדם כזה אף שמתקן בסופו של דבר ומעלה הכל לקדושה, אולם מאחר שלפני שהוא עוסק בתורה יש לקליפות אחיזה במאכלו, שהרי מטעם זה הוא נענש בחיבוט הקבר, לכן צריך על כך כפרה.

ועל זה אנו מבקשים מחילה מאת ה' באמרנו: "ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד", כלומר אף שלא אכלנו מיד לשם שמים וכבוד שמים לא היה בשלימות, עם כל זאת מאחר שבסופו של דבר יצא מזה כבוד מלכות שמים על ידי שעסקנו בתורה בכח האכילה, אנו מבקשים מהקב"ה: "ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד" - "לעולם ועד" דייקא, אפילו אם לא התכוונו מיד בתחילה, וזהו "יחודא תתאה" שמייחד את שם ה' אפילו בבחינה יותר תחתונה.

ומה נפלא להבין בזה דברי הקדמונים, כי הראשי תיבות של ב'רוך ש'ם כ'בוד מ'לכותו ל'עולם ו'עד הוא אותיות בשכמל"ו, שכולן מצטרפות לשם הוי"ה מלפניו, כי מאחר שיחודא תתאה של "ברוך שם" הוא כדי לכפר על מה שלא זכה לכוון מיד לשם שמים, נמצא שכל עבודתו הוא בבחינת האותיות הנטפלות לפני השם שהן נמחקות, ועל כך צריך כפרה שיהיו בבחינת גדפין להעלות כל מעשיו לשם ה'.

ומה מאד ירווח לבנו להבין בזה עומק המשל של ה"אור פני משה", כי מי שעובד את ה' בבחינת "התהלך לפני" שמקדים את רצונו לרצון ה', הרי הוא נמשל לעבד שרבו מוליכו לפניו כדי לשמור עליו שלא יברח, והנמשל בזה כי אדם שעוסק בעניני עולם הזה למלא את רצונו ורק אחר כך הוא עוסק בתורה ומצוות לתקנם, הרי הוא צריך שמירה מיוחדת שלא יתקלקל מהחיצונים, שיש להם אחיזה בניצוצי הקדושה של המאכל לפני שעוסק בתורה, לכן הולך הקב"ה אחריו לשמור עליו שלא יתקלקל.

אבל אדם שעוסק בעניני העולם הזה בלתי לה' לבדו, אשר אז יש מיד תיקון ועליה לניצוצי הקדושה שבתוך המאכל, ואין לקליפות שום רגע של אחיזה בהם, הרי הוא נמשל לעבד נאמן שרבו הולך לפניו כי אינו חושש שיברח ממנו, כי אדם זה שמקדים את רצון הקב"ה אינו צריך שמירה מיוחדת. וזהו שמבקש הקב"ה מאתנו: "אחרי ה' אלקיכם תלכו" - בכל עניני עולם הזה תקדימו בכוונתכם למלא את רצון הקב"ה, ורק אחר כך בדרך אגב תאכלו ותשבועו ותיהנו מטובו.

שתי בחינות הדבקות של ה"אור החיים" הקדוש

בדרך זו במסילה נעלה לבאר שתי בחינות הדבקות שמביא ה"אור החיים" הקדוש, דבקות אחת הנמוכה היא: "ואתם הדבקים בה", בבחינת אותיות הנטפלות לפני השם הנמחקות, ודבקות היותר גדולה היא "אלקיכם" - בבחינת כ"ם של אלקיכם שאינן נמחקות. ולפי האמור דבריו הקדושים מתאימים להפליא עם דברי הזוהר הקדוש, בשתי הבחינות של "התהלך לפני" לעומת "אחרי ה' אלקיכם תלכו".

והענין הוא כי מי שאוכל ושותה כדי למלא את רצונו, ורק אחר כך הוא עוסק בתורה ומצוות לתקנם, כי אז הדבקות שלו בה' היא בבחינת אותיות הנטפלות לפני ה', שלא נתקדשו בקדושת ה' מאחר שקדמו לשם, והרי זה ממש בבחינת: "התהלך לפני" שמקדים למלא את רצונו לפני שעוסק בתורה.

אבל מי שמקדים למלא את רצון ה' על ידי שהוא אוכל בלתי לה' לבדו בבחינת: "בכל דרכיך דעהו", נמצא כי דבקותו בה' הוא בבחינת "אלקיכם", שקדם השם לאותיות כ"ם, ולכן האותיות הנטפלות אינן נמחקות כי כבר נתקדשו בקדושת השם, הנה הוא ממש בבחינת העבודה

לרפואה שלימה של הגאון רבי שלום חיים בן עליזה שליט"א נדבת דר. רפאל ולימור מהדב הי"ו

לקבלת המאמרים באימייל: mamarim@shvileipinchas.com